

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БОЙЫНША ХАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫ САРАЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Айтжанов Ә.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, СПД-22-1к тобының студенті орындаған

Аға оқытушы, заң ғылымдарының магистрі Кайроллаева Л.К.

Қазақстан Республикасындағы әсіресе соңғы жылдары үдеп кеткен қылмыстардың қатарына халық денсаулығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың тобын атап кетуге болады. Бұл қылмыстардың қауіптілігі өздерінің әсер ету ықпалымен тек жекелеген тұлғаларға ғана емес, сонымен қатар тұлғалар тобына, түгелімен алғанда халыққа, оның денсаулығына зиян келтіреді. Соңғы он бес жыл бойына есірткі заттарымен және психотроптық заттармен зиянды пайдалану және олардың республикадағы заңсыз айналымы жан жақты таратылды және экономикаға, құқықтық тәртіпке, қоғамдағы әлеуметтік-психологиялық атмосфераға, Халық денсаулығы мен генофондына теріс әсер етуде. Елде заңсыз есірткі нарығының интенсивті құрылымдық қайта құрылуы жалғасуда. Барған сайын заңсыз айналымнан елдегі бұрын дәстүрлі болып келген опий тобының есірткілерінің орнын басып келе жатқан жоғары концентрациялы, қатты, неғұрлым қымбат опий, героин, кокаин, синтетикалық есірткілер секілді контрабандылық текті есірткілер айналымнан алынып жатыр. Мемлекет ішіндегі және халықаралық есірткі саудасының ақша табыстарының республика экономикасын пайдалану арқылы жаппай «жуып шаю» қауіпі өсіп келе жатыр. Халық денсаулығы мемлекет пен қоғам дұрыс өмір сүріп қызмет етуінің қалыпты негізі болып табылады. Қоғамдық өмірдің қажетті элементтері ретіндегі адамдар денсаулығы мен имандылық нормалары олардың мемлекет тарапына қорғалуын талап етеді, сондықтан өз міндеттерінің бірі ретінде халық денсаулығы мен имандылықты қорғауды қарастырады және оларды қылмыстық-құқықтық құралдар арқылы қорғауына алады. Әрекетті саралаған кезде осы баптармен көзделген әрекет үшін тұлғаның кінәлігін анықтау өте маңызда болып табылады [1, 98].

Қылмыстық- құқықтық қорғау объектісі ретінде қылмыстық қол сұғушылықтан жапа шегетін қоғамдық мүдделер болады. Қоғамдық өмір өзінің жеке және қоғамдық көріністерінде мүдделер тудырады және оларды құқықтық қорғауды қажет етеді, оның күшіне орай бұл мүдделер ерекше мәнге және құрылымға ие болады, құқықтық игіліктер болып, заңды нормаларға мазмұн береді, сонымен қатар ол ретінде құқықтық тәртіптің өмірлік көрінісіні тудырады. Топтық объекті белгілеуде Б.Никифоров ұсынған объектінің топтық объектіден түрлік объектіні бөліп объектінің төрт деңгейлі жіктелуін басшылыққа аламыз. Ол келтіретін объект түрлерінің анықтамаларына сәйкес топтық объект ретінде азаматтық конституциялық құқықтары мен бостандықтарын айтамыз. Аталмыш құқықтар мен бостандықтар ҚР ҚК-ң 2 тарауы бойынша қылмыстық-құқықтық қорғалуға жатады [2].

Топтық объектіні нақтылау мақсатында біз түрлік объектіні бөліп қарастырамыз және оған азаматтардың еңбек құқықтары жатады деп есептейміз. Қылмыстық - құқықтық қорғау объектісі ретінде қылмыстық қол сұғушылықтан жапа шегетін қоғамдық мүдделер болады. Қоғамдық өмір өзінің жеке және қоғамдық көріністерінде мүдделер тудырады және оларды құқықтық қорғауды қажет етеді, оның күшіне орай бұл мүдделер ерекше мәнге және құрылымға ие болады, құқықтық игіліктер болып, заңды нормаларға мазмұн береді, сонымен қатар ол ретінде құқықтық тәртіптің өмірлік көрінісіні тудырады [3, 46].

В.Меньшагин ұсынған объектіні үш деңгейлі жіктеу де еліміздің қылмыстық-құқықтық теориясында тұрақты орын алды. Объектіні жалпы, топтық және тікелей деп бөлу үрдісінде олардың анықтамасы, нақты қылмыс құрамдарына қатысты белгіленуі біржақты көзқарастырады қамтымайды. Жалпы объект- қоғамдағы қалыпты құқықтық тәртіпті қамтамасыз ететін қылмыстық құқықтық заңнамамен қоғамдық қатынастар жиынтығы болып есептеледі. Жалпы объектінің осындай дефинициясы дау тудырмайды. Алайда жалпы объект теориялық сипатта болады және нақты қылмыс құрамы бойынша саралау жүргізуге тікелей әсер етпейді. Ал топтық объектіге көзқарастар біржақты емес, себебі оның ҚР Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімін неғұрлым тиімді құрастыру үшін маңызы зор. Б.Никифоров ұсынған объектінің төрт дәрежелі жіктелуі де осы мәселеге байланысты етін, сондықтан ол топтық объектіден түрлік объектіні бөліп объектінің төрт деңгейлі жіктелуін ұсынған [4, 21].

Объектіні қоғамға қауіпті әрекеттен дұрыс басын ашып алудың маңызы зор, ол қылмыстың заңдық мәнін ашу, қоғамға қауіпті зардаптардың қоғамдық саяси сипатын анықтау, қылмыстық-

заң нормаларының қолдану шегін анықтау үшін қажет және ол қылмысты дұрыс саралауға, оның жігін ажыратуға көмектеседі.

Қылмысты объектісі бойынша саралау процесі келесі мәселелердің шешуіне көмектеседі: - қандай қоғамдық қатынастар қылмыс нәтижесінде жапа шекті және жапа шегу қаупінде болды;

- қандай қылмыстық құқықтық нормалармен бұл қылмыстар қорғалады

Қылмыс объектісі мен заты арасында өте тығыз байланыс бар. Өздігінен қылмыс заты объектісіз қылмыс туралы ешқандай хабар бермейді. Қылмыс заты қылмыс бағытталған тікелей әсер ететін заттар болып табылады. Қылмыс заты тек нысан, қоғамдық қатынастардың орын алуының шарты ғана болады. Есірткі - оларды тұтыну кезінде ерекше масандату күйін тудыратын заттар, оларға адам өте тез үйреніп кетеді және әр кезде оларды тұтыну қажеттілігін қолдап отырады. Осыған сәйкес есірткі заттар заң бойынша медициналық емес және ғылыми емес мақсаттар үшін қолдануға тыйым салады.

Келесі топтардағы заттарды қамтитын 3 тізім бар:

1. Қатты әсер ететін есірткі заттары.

2. Улы заттар

3. Есірткі заттардың және жүйкеге әсер ететін заттардың заңсыз айналымымен күресу бойынша БҰҰ Конвенциясына сәйкес халықаралық бақылауында болатын арнайы заттар. Өздерінің пайда болу тегіне байланысты есірткі заттарды екі топқа бөлуге болады: өсімдік тектес (табиғи) және синтетикалық (жартылай синтетикалық).

Біздің елде неғұрлым кең таралғандары конопляның есірткі бар сорттарынан жасалатын опийлік топ есірткілері. Қолдан жасалатын есірткі заттарының кең таралған түрлері келесілер: Марихуана (каннабис)-конопляның әр сортының жоғарғы жағының кептірілген гүлдері. Гашиш (анаша)- конопляның әр сортының пыльцаны, гүлдейтін жоғарғы жақтарынуату, тазалау, булау, перстеу және өзге әдістермен жасалатын түрі. Гашиш майы- конопляның жоғарғы жағын әртүрлі ерітінділермен өңдеп, есірткі әсері бар компоненттері алынады. Мактан жасанды түрде алынатын кең таралған есірткінің бір түрі-опий сырең болып табылады- мактың жасыл қорапшаларынан алынатын қойытылған шырыны, ол әртүрлі әдістермен қайта өңделеді. Медициналық есірткі қамтитын препараттарға опий ерітіндісі, морфин, ноксирон, т.с.с. жатады.

Соңғы жылдары заңсыз айналымда бұрын кездеспеген есірткі түрлері де пайда болып жатыр. Ол синтетикалық есірткілер.

Героин- морфин туындысы, оны ацетилдеу нәтижесінде алады. Ол ақтан қою қоңыр түске дейінгі қалпында кездеседі. Заңсыз айналымда героин инертті толықтырушылармен кездеседі- глюкоза, қант, ұн, тальк, т.с.с. Ол морфиннен 5-6 есе белсенді.

Кокаин - оңтүстік американдық «кока» өсімдігінен алынатын табиғи алкалоид. Соңғы жылдары амфетаминдер де кеңінен таралып жатыр. Олар орталық жүйке жүйесінің стимуляторлары болып табылады. Олар ұнтақ, капсула, таблетка түрінде жиі кездеседі. Қылмыстың объективтік жағының белгілері, бірінші кезекте қылмысты іс әрекеттерідн өзара ажырату үшін негіз бола алады. Іс-әрекет әр қашан дене қимылдарынан көрінеді. Қоғамға қауіпті іс-әрекет ол тікелей зиян келтіру қаупін көздейтін әрекет болып табылады. Сонымен қылмыстық жауаптылықты қоғамға қауіпті, ерікті және белсенді тұлға тәртібі тудырады. Әр қылмыстық іс әрекет зиянды салдар алып келеді. Олар физикалық, материалдық, моральдық зиян келтіруі мүмкін. Материалдық құрамдарда қылмыс салдарына байланысты қылмыстық жауаптылық да басталады. Қылмыстық жауаптылықтың міндетті шарты іс әрекет пен басталған салдар арасындағы себепті байланысты анықтау болып табылады. Яғни өлім мен өзге ауыр салдар сол есірткі тұтынуға көндіру нәтижесінде басталу керек. Формальды қылмыс құрамдарында салдарды қылмыстарды саралау үшін маңызы жоқ. Осы мағынада бұл топтағы көптеген құрамдар формальды құрамдарға жатады [5, 49]. Объективтік жақтың міндетті белгілері - әр кезде қылмыс құрамының белгісі болып табылады.

Құрамдар бойынша қылмыстардың объективтік жағы келесі әрекеттермен сипатталады:

Объективтік жағынан бұл топтағы қылмыстар әрекеттер арқылы жасалады.

Есірткі заттарды немесе жүйкеге әсер ететін заттарды заңсыз иемденіп алу оларды сатып алумен, айырбастап алумен, сыйға алумен сипатталады. Заңсыз сақтау оларды тұрғын немесе өзге жайда, автокөлікте, өзге де дерлерде ұстау болып табылады.

Тасымалдау, жөнелту –көшікпен немесе жаяу бір нүктеден екіншіге жеткізу. Заңсыз сату неғұрлым қауіпті нысаны болып табылады, өткізу жолдары заңмен арнайы қарастырылмағын және әртүрлі болуы мүмкін.

Сонымен қылмыскердің жеке басы дегеніміз - әлеуметтік маңыздылығы бар және адамның жеке басына тән белгілердің, қасиеттердің және басқа да көрсеткіштердің белгілі бір жиынтығы, ол адамның өзін де, оның өміріндегі, қызметтегі жүріс-тұрысын да сипаттайды [6,105].

Өз әрекеттерімен қылмыстық нәтижеге алып келген криминалдық өзара қатынастағы субъектілер ретінде қылмыскер мен жәбірленушінің жеке басын өзара байланыстырын зерттеу қажет.

Күш көрсетіп қылмыстық жазаланатын әрекет жасаған, бас пайдашыл қылмыскердің жеке басының қоғамға қаншалықты қауіптілік тудыратынын, оның қоғамға жат пиғылы мен бағдарының қаншалықты бойға сіңетіндігін ескеріп, оларды үш топқа бөлуге болады [7, 23].

Есірткілердің заңсыз айналымымен байланысты қылмыстардың субъектісі болып 16 жасқан есі дұрыс адам болады.

Қазіргі уақыттағы есірткі заттарының жастар арасында кеңінен таралуы және оның теріс ықпалын түсіну де орын алу себепті қылмыстық жауаптылық жасын 14 жасқа дейін төмендету бұл қылмыстармен күресуде тиімді болып табылады деген ойдамыз.

Субъективтік негіздерге тұлғаның өзінің жасаған әрекетіне субъективтік қатынасын, яғни кінәні жатқызамыз. Кінә қылмыс субъектісінің жасаған әрекетіне және оның салдарына психикалық қатынасын білдіретін болғандықтан, оның жауапкершілікті жекелеу мен жаза тағайындау барысына ролу жоғары. Кінә - қылмыс элементі. Ол кез келген қоғамға қауіпті әрекеттің маңызды құрама бөлігі болып табылады. Кінә болмаса қылмыстық жауапкершілік те болмайды, кінәнің интеллектуалдық және жігерлік белгілерінің қандай да бір қатынасы оны қасақана (тіке және жанама) және абайсыз (менменсу және салақтық) деп бөледі.

Сотталғанның шығарылған үкімге және тағайындалған жазаға көзқарасын талдағанда мұны ескеру қажет.

Есірткі заттарды немесе жүйкеге әсер ететін заттарды заңсыз иемденіп алу оларды сатып алумен, айырбастап алумен, сыйға алумен сипатталады. Заңсыз сақтау оларды тұоғын немесе өзге жайда, автокөлікте, өзге де дерлерде ұстау болып табылады.

Тасымалдау, жөнелту - көлікпен немесе жаяу бір нүктеден екіншіге жеткізу. Заңсыз сату неғұрлым қауіпті нысаны болып табылады, өткізу жолдары заңмен арнайы қарастырылмағын және әртүрлі болуы мүмкін. Есірткілердің заңсыз айналымымен байланысты қылмыстардың субъектісі болып 16 жасқан есі дұрыс адам болады.

Қазіргі уақыттағы есірткі заттарының жастар арасында кеңінен таралуы және оның теріс ықпалын түсіну де орын алу себепті қылмыстық жауаптылық жасын 14 жасқа дейін төмендету бұл қылмыстармен күресуде тиімді болып табылады деген ойдамыз.

Сонымен, бұл топтағы қылмыстардың субъективтік жағы тікелей қасақаналықпен сипатталады. Есірткінің заңсыз айналымына байланысты қылмыстық немесе әкімшілік жауаптылыққа тартылатын тұлғалардың 90%-нан емес саны, оларды жеке тұтыну үшін алады. Полиция органдары дер кезінде ондай тұлғаларды анықтап, есепте қою керек. Ол жұмыстың сәттілігі сол тұлғалар контингентін дұрыс анықтауға байланысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Н.С. Лейкина. Личность преступника и уголовная ответственность. - Ленинград, 1968 г.
2. И.А. Кудрявцев. Криминальная агрессия, Москва, 1984 г.

ТҮРКИЯНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІ МЕН ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Айтжанова М.Б.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, заң факультеті 2-курс студенті

Түркияның Қылмыстық кодексі (Türk Ceza Kanunu) 2004 жылы қабылданып, 2005 жылы күшіне енген. Бұл заң актісі қылмыстық құқық бұзушылықтарды анықтап, оларға жауапкершілікті, сондай-ақ жазалау шараларын реттейді. Кодекс адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауды басты міндеті етіп қойған және қоғам қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған. Түркияның қылмыстық кодексі қылмыс жасаған адамның қорғану құқығын ерекше атап өтеді. Егер адам өз өміріне немесе денсаулығына қауіп төнген жағдайда, қылмыс қорғану мақсатында жасалса, бұл жеңілдетуші жағдай ретінде қарастырылуы мүмкін. Қазақстанның